

آیین باستانی نوروز در یزد

شروع جشن نوروز با اعتدال بهاری هم‌زمان است. موعدی که خورشید در حرکت ظاهری‌اش در ابتدای برج حمل، استوای زمین را قطع می‌کند و ساعات روز و شب با هم برابر می‌شود. در تقویم خورشیدی، لحظه تحویل سال، اولین روز (هرمز روز یا اورمزد روز) از ماه فروردین شمرده می‌شود. ما ایرانیان نوروز را شروع رستاخیر طبیعت، موعد رویش و تولد نباتات می‌دانیم. باورمان بر این است که همگام با طبیعت، ما هم باید روزگار نو و تازه‌ای را آغاز کنیم. این نو شدن در شهرهای مختلف ایران آیین خاص خود را دارد. یزد، نخستین شهر خشتی دنیا که در دشت اردکان و بین کوه‌های خرائق و شیرکوه قرار دارد. در این مقاله سعی داریم آیین باستانی نوروز در شهر بادگیرها را به شما عالی‌گردی‌های گرمی معرفی کنیم.

مراسم عید نوروز در یزد

با فرا رسیدن عید نوروز و تازه شدن زمین، مردم یزد نیز مانند دیگر شهرها به اجرای آیین سنتی خود می‌پردازند. برخی از این رسوم مربوط به دوره باستان است که هنوز هم در برخی از شهرستان‌های استان یزد اجرا می‌شود.

لایروبی و نظافت

لایروبی و نظافت قنات و نهرها به هنگام فرا رسیدن سال نو یکی از کارهایی بود که یزدی‌ها در گذشته معتقد به انجام آن بودند. هنوز هم در برخی نقاط که قنات و نهر دارند این رسم برگزار می‌شود.

یزدی‌های باستان معتقد بودند ۱۰ روز مانده به سال جدید روح از دنیا رفتگان به زمین می‌آید. ۱۰ روز پس از شروع سال نو هم به جایگاه اصلی خود باز می‌گردد. در این ایام خانه باید تمیز و آماده باشد.

روشن کردن آتش روی بوم و رسم کلوخک

در آخرین شب سال روی پشت بام خانه آتش روشن می کنند. در آن اسپند می ریزند تا هم از چشم زخم در امان باشند و هم سرمای زمستان را این گونه به پایان برسانند. رسم کلوخک نیز همزمان با این رسم برگزار می شود. به این شکل که سیب زمینی های کوچک را زیر آتش می کنند و پس از پخته شدن با شادی و ترانه آن ها را می خورند.

عید دیدنی قبل از تحویل سال

قبل از تحویل سال مردم یزد ابتدا به دیدن اقوامی که عزیزی ز دست داده‌اند، می‌روند. سپس از آموزگاران، فامیل، آشنایان و بزرگان مذهبی دیدن می‌کنند.

فال کوزه پیش از نوروز

فال کوزه که در گذشته جزء جدایی‌ناپذیر مهمانی‌ها و جشن‌های ملی در میان زنان بوده است هنوز هم در مناطقی مانند تفت، میبد، مریم‌آباد، اردکان، مهریز و رحمت‌آباد برگزار می‌شود. کوزه تو سطر دختری نابالغ پر از آب می‌شود. او کوزه را در بین زنان می‌چرخاند و هرکس گیره‌سر یا شانهاش را به نیتی در کوزه می‌اندازد. کوزه را به خانه‌ای می‌برند که درخت مورد در آن باشد. به مدت یک روز به همراه تکه‌ای پارچه

سبز و آینه‌ای کوچک زیر درخت می‌گذارند. روز بعد همان دختر با لباس پاک و زیبا کوزه را از زیر درخت برمی‌دارد. زنان در همان خانه به دور کوزه گرد می‌آیند و فال می‌گیرند. مراسم فالگیری با خواندن شعرهایی مرتبط با این رسم که حالتی فال‌گونه نیز دارند همراه است. هم‌زمان با خواندن شعرها دختر درون کوزه دست می‌برد و چیزی در می‌آورد. با بیرون آمدن هر شیء، صاحبش باید از شعری که در حال خوانده شدن است نیت خود را تعبیر کند. تا انتهای مراسم تمامی اشیاء بیرون می‌آیند. اگر معنای شعر خوب باشد یعنی نیت صاحب فال عملی نیک است و به مقصودش می‌رسد. اگر معنای شعر مناسب نباشد، نشانه خوب نبودن نیت و نرسیدن به مراد است.

کوزه زنی

یکی از کارهای جالبی که در آستانه سال نو از قدیم در میان مردم یزد مرسوم بوده و هنوز هم بعضی‌ها به آن معتقدند این است که داخل کوزه‌های سفالی کهنه مقداری پول می‌اندازند. کوزه را از پشت بام خانه به داخل کوچه پرت می‌کنند. این‌گونه نحسی اشیاء کهنه را از بین می‌برند. مبلغ

داخل کوزه را هم نیازمندان بر می‌دارند. این کار را صدقه‌ای برای ارواح درگذشتگان می‌دانند و معتقدند برکت و سلامتی برایشان می‌آورد.

پختن کماچ سِهِن

سِهِن یکی دیگر از خوراکی های مخصوص عید نوروز در شهر و روستاهای استان از جمله بافق است. پختن سِهِن از جمله آداب قدیمی و مراسم خاص مردم قبل از ایام عید است. برای این کار گندم را دو سه روز در آب خیس می‌کنند. سپس آب را خالی کرده یک شب آن را در قابلمه در بسته قرار می‌دهند تا جوانه بزند. سپس جوانه ها را داخل یک سبد یا کیسه قرار می‌دهند. هر روز آن را خیس می‌کنند تا جوانه ها کاملا در هم فرو رود. پس از آن جوانه های در هم تنیده شده را خشک و آرد کرده و از آن نوعی کماچ به نام کماچ سِهِن می‌پزند.

آش رشته نذری عید

آش رشته در یزد نمادی از فرا رسیدن سال نو است. پختن این آش به صورت گروهی می‌باشد و هدف از آن حاجت‌روا شدن است. یک روز از صبح افرادی که نذر کرده‌اند گرد هم می‌آیند. هر کس کاری را انجام می‌دهد تا آش پخته شده و در بین همسایه‌ها پخش می‌کنند.

چیدن سفره هفت سین

در گذشته سفره هفت سین یزدی‌ها یا سفید رنگ بوده یا به صورت سفره‌های یزدی راه راه بوده است. آن‌ها این سفره‌ها را نشانی از خوشبختی می‌دانستند. داخل سفره هم به غیر از هفت سین رایج نقل بید مشک، فالوده یزدی و نان شیر خانگی قرار می‌دادند. همچنین گل بیدمشک را بر سر سفره هفت سین می‌گذاشتند. چراکه معتقد بودند هر ماهی از سال متعلق به یک گل است و گل بیدمشک را متعلق به ماه نوروز می‌دانستند. داخل

ظرف بزرگ مسی چند عدد سیب، سکه، برگ های سبز به خصوص برگ مورد، یک عدد نارنج که برایشان ارزش زیادی داشت و مقدس بود قرار داده و سر سفره هفت سین می گذاشتند. همچنین انواع شیرینی های یزدی از قبیل انواع لوزها، باقلوا، پشمک، حاجی بادام و غیره نیز در سفره هفت سین یزدی ها رخ نمایی می کند.

عیدی دادن

پدر خانواده عسل، سکه نقره و یا طلا را به همراه سه برگ سبز به عنوان عیدی به اعضای خانواده می دهد و جوان ترها ترانه های پارسی می خوانند.

رها کردن سبزه هفت سین

در یزد رسم است که در آستانه سال جدید و نوروز خانواده ها در داخل منزل خود نسبت به کاشت انواع سبزه اقدام کرده و آن را تا روز ۱۳ نوروز نگهداری می کنند. در این روز سبزه ها را همراه خود به دامان طبیعت برده و آن را در جوی آب رها می کنند. معتقدند این کار موجب بیرون کردن درد و بلا از خانه و انتشار برکت در طبیعت می شود.

گره زدن سبزه

از دیگر آداب و رسوم خاص روز طبیعت می‌توان به گره زدن سبزه‌ها در باغ‌ها و کشتزارها اشاره کرد که بیشتر توسط زنان و دختران برای رسیدن به آرزوها انجام می‌شود.

بازی های بومی محلی

انجام برخی از بازی های بومی و محلی مثل هفت سنگ، کامسد، یه قل دوقل، وسط بازی و غیره بر اساس شرایط هر منطقه در یزد برای گذران روزی شادی در ۱۳ نوروز همچنان متداول است.

مراسم عید نوروز در مناطق زرتشتی نشین یزد

شاید زرتشتیان در طول تاریخ بیشترین کوشش را برای نگهداری جشن نوروز که بخش‌هایی از آن به آیین‌های دینی آنان تعلق دارد داشته‌اند. با این وجود امروزه آیین‌های نوروزی در روستاهای مختلف زرتشتی نشین یزد متفاوت است.

روشن کردن آتش در روستای قاسم آباد

روشن کردن آتش در سپیده دم نوروز که یکی از قدیم‌ترین آیین‌های نوروزی ایران باستان بوده امروزه در قاسم آباد یزد برگزار می‌شود. در تاریکی سپیده دم صبح نوروز، خانه‌های قدیمی محله قاسم آباد یزد یکی بعد از دیگری روشن می‌شوند. هر خانواده و در پیشاپیش آنان زنان، سبزه، ظرفی پر از آب، یک سینی میوه که

"ودرین" نامیده می شود، گلدانی از مورد و شمشاد، مجمر آتش و یک چراغ روغنی به بالای بام می برند. در کنار همزمهای از قبل آماده شده می گذارند. همزمان با بر افروختن آتش آهنگ های نوروزی که از بلند گو پخش می شود، سکوت قاسم آباد را می شکند.

دلیل روشن کردن آتش چیست؟

زرتشتیان یزد بر این باور هستند که ده روز مانده به عید نوروز که پنجه کوچک آغاز می شود، با آتش افروزی روان درگذشتگان را به خانه هایشان پذیرا می شوند. در پایان سال هم با آتش یعنی با نور و گرما آنها را بدرقه می کنند و آب پشت سرشان می ریزند.

زرتشتیان معتقدند که روان یا به گفته آنان فروهر نیاکان در گذشته از ده روز پیش از نوروز به دیدار خانه و کاشانه پیشین خود می آید. در صبح سال نو به محل اولیه خود بازمی گردد. آنها باور دارند عطر میوه هایی که پاره می شوند و بوی خوش اسپند و کندر که از آتش متصاعد می شود همراه با زمزمه اوستا، روان نیاکان را که در حال ترک خانه خود هستند شاد می کند. وقتی سپیده صبح می دمد، صدای بلندگو خاموش می شود. شعله های آتش

فرو می‌نشینند. بخش آئینی-دینی مراسم نوروز زرتشتیان در قاسم آباد یزد پایان می‌یابد. هر خانواده باقیمانده آتش خود را به آتشکده محله که به آن درب مهر می‌گویند، می‌برد.

خوش آمد گویی در روستای قاسم آباد

بعد از اینکه سال نو تحویل شد و روز اورمزد و فروردین ماه آغاز شد رسم بر این هست که در بالای سر درگاه هر خانه‌ای که در آن زندگی وجود دارد یک سبزه یعنی مورد، سرو یا شمشاد را نصب می‌کنند. در پاشنه در خانه آویشن و سنجد می‌ریزند که نشانه عشق و دوستی است. بدون اینکه کسی با شما سخنی بگوید با زبان بی زبانی به شما خوش آمد گفته می‌شود.

مراسم پنجه در محله باغ خندان تفت

برگزاری مراسم پنجه کوچک و پنجه بزرگ که از ده روز قبل از نوروز آغاز می‌شود، در شهرستان تفت معمول است. روزهای پنجه بر اساس اندرزهای دینی از یک سو زمان بازگشت فروهر در گذشتگان برای دیدار از بستگان خویش است. از سوی دیگر بر پایه منابع اساطیری و باورهای مردمی، آفرینش انسان در روز اورمزد یعنی اولین روز سال نو به پایان می‌رسد.

مراسم گهنبار یا گاهنبار

در روزهای اجرای مراسم پنجه در بسیاری از خانه‌های زرتشتی مراسم گهنبار(نوعی مراسم آیینی که شبیه خیرات است) انجام می‌شود. در گهنبار موبدان آجیل خشک یا لرک و هفت میوه را با خواندن اوستا تقدیس و سپس بین مردم تقسیم می‌کنند.

گل پاشی

در روزهای پنجه و نوروز، زرتشتیان تفت در جلوی خانه‌های خود گل سفید می‌پاشند که به معنی باز بودن در خانه به روی مهمان است. این سنت در کشورهای آسیای میانه به این صورت باقی مانده که در روزهای پیش از نوروز کنده درختان را سفید می‌کنند.

چیدن خوان نوروزی یا هفت سین زرتشتی

خوان نوروزی زرتشتیان در طول تاریخ تغییر کرده است. گذاشتن اوستا و تصویر زرتشت بر سفره نوروزی اهالی باغ خندان، از تفاوت‌های عمده آن با سفره هفت سین دیگر اقوام ایرانی است. این سفره را در ارتباط با خوان مقدسی می‌دانند که در ایران قدیم "میزد" نامیده می‌شده و کلمه میز به فارسی امروز از آن گرفته شده است. برای او تقدس نوروز در عدد هفت و لحظه تغییر سال است.

هفت سینی با هفت علامت امشاسپند

هفت سین در واقع در مرحله اول میزبانی است که در زمان خاص گسترده می‌شود. فامیل دور آن جمع می‌شوند تا برکت لحظه مقدس و گردش سال را دریافت کنند. هفت علامت از هفت امشاسپند بر سفره گذاشته می‌شود که این علامت‌ها در طول زمان تغییر کرده است. زمانی هفت چین یعنی هفت میوه ای که می‌چیدند بوده است و یا هفت شین که شیر، شکر، شمشاد، شایه (سبزه ای که سبز می‌کنند) و ... بوده است.

پخت شیرینی کماج

یکی از شیرینی‌های مخصوصی که زرتشتیان حتما بر خوان نوروزی خود می‌گذارند کماج است. کماج شیرینی کیکمانندی است که به شیوه سنتی تهیه می‌شود. کماج نوروزی از آرد گندم، گلاب، هل، دارچین، تخم مرغ و شکر درست می‌شود. این‌ها را با هم ترکیب می‌کنند. بعد روغن را در کماجدان داغ می‌کنند و خمیر را در آن می‌ریزند. سپس مغز پسته، بادام، گردو و کنجد روی آن ریخته می‌شود. این کماج شیرین و کماج نوروزی، یک رسم قدیمی است.

عید دیدنی یا نوعید

عید دیدنی زرتشتیان در اولین روز از سال نو به شکلی خاص انجام می‌شود. در آغاز آنها دسته جمعی به درب مهر محل زندگی خود می‌روند. در کنار آتش، به نیایش و او ستا خوانی می‌پردازند. پس از آن دیدارد دسته جمعی از خانه‌ها آغاز می‌شود. پس از برگزاری مراسم نوعید، زرتشتیان با شادی و پایکوبی و نواختن ساز ضربی دایره مانند مخصوص خود که آن را عربانه می‌نامند، به دید و بازدید خویشان و آشنایان می‌روند. میزبان که پیشاپیش میز نوروزی را با شیرینی‌های مخصوص و شربت و چای برای پذیرایی آماده کرده، در ابتدا برای مهمانان خود آینه و گلاب می‌گیرد. سپس پذیرایی با خوردن نقل آغاز می‌شود و همزمان ساز و آواز و پایکوبی ادامه می‌یابد.

سخن پایانی

شهر بادگیرها، مردمانی خونگرم، مهربان، آرام، متدین و پایبند به رسوم و آیین های سنتی دارد. وقتی در شهر قدم می‌زنید از هر نوع مذهبی اعم از مسلمان، یهودی، زرتشتی را در این شهر می‌بینید که با صلح و صفا در کنار هم زندگی می‌کنند. هر کدام به نحوی خاص آیین باستانی نوروز را در کنار یکدیگر جشن می‌گیرند.

در تنظیم این مقاله از منابع زیر استفاده شده است:

<https://mizboon.com/>

<https://www.irna.ir/>

<https://www.beytoote.com/>

تهیه و تنظیم: آيسان پژوهان فر

ویرایش: تیم تولید محتوای عالی گرد